בס"ד

ספיר ויהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פוטרנק שליט"א

פרשת וישלח

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

מלאכים ממש

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום (בראשית לב ד).

פירש רש"י: 'מלאכים ממש'. דהינו שמלאכים אלו לא היו שליחים בשר ודם, כמו שהמילה 'מלאך' יכולה לעיתים להתפרש, אלא מלאכי מעלה.

מקורם של דברי רש"י הוא במדרש על הפרשה (ב"ר עה ד), שבו נחלקו רבותינו האם היו אלה שלוחים בשר ודם, או מלאכים ממש.

הקשה על כך הגאון **רבי בנימין מנדלזון** זצ"ל רבה של **קוממיות**: בדרך כלל אין דרכו של רש"י להביא את הדרש, אלא רק כשאי אפשר לפרש כפשוטו של מקרא.

אם כן, מדוע בחר רש"י לפרש כפי הדרש שהיו אלה מלאכים ממש, ולא כפי הפשט שהיו אלה שלוחים בשר ודם?

והדבר יתורץ על פי דברי הגמרא **במסכת מעילה** (יז.) המספרת שפעם אחת גזרה המלכות גזרות קשות על עם ישראל, ואסרה על שמירת השבת, המילה, וכמו כן גזרה גזרות הנוגעות לטהרת המשפחה.

לאחר שחכמי ישראל ניסו לפעול בדרכים שונות כדי לבטל את רוע הגזרות אך ללא הצלחה, הם התכנסו ושאלו: מי ילך ויבטל את הגזרות הללו? והוחלט כי השליח המתאים ביותר הוא רבי שמעון בן יוחאי, שהיה ידוע כמלומד בניסים, ואליו הצטרף רבי אלעזר ברבי יוסי.

בעודם עושים את דרכם אל עיר המלכות כדי לפעול לביטול הגזרה, יצא לקראתם שד בשם בן תמליון. פנה אליהם השד ושאל: האם תרצו שאבוא ואצטרף עימכם?

כששמע זאת רבי שמעון בן יוחאי, בכה בצער ואמר: הגר שפחת אברהם נזדמן לה מלאך שלוש פעמים, ואילו אני - אפילו פעם אחת לא נזדמן לי מלאך, אלא רק שד!

ואף על פי כן הסכים רבי שמעון בר יוחאי לקבל את עזרת השד כדי להושיע את ישראל.

מכאן אנו למדים יסוד עצום: אם אצל הגר, שהיתה שפחה בבית אברהם, התגלות של מלאך היתה דבר כה מובן מאליו - על אחת כמה וכמה שאצל האבות הקדושים עצמם, שליחות באמצעות מלאכים היא המציאות הבסיסית והטבעית ביותר!

לכן - אמר הרב מנדלזון - לומר שיעקב אבינו שלח מלאכים ממש, זה לא בגדר דרש, אלא הפירוש הפשוט!

אין לנו קצה של השגה ביעקב אבינו, הבחיר שבאבות ומרגלי המרכבה. הרי בהמשך הפרשה על הפסוק (בראשית לג כ) 'ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל', מביא רש"י את דרשת חז"ל שהקדוש ברוך הוא בעצמו קרא ליעקב בשם 'אל'. אם כן, עבור אדם בדרגה נעלית שכזו, אין כל חידוש בשליחת מלאכים. להפך - החידוש וה'דרש' האמיתי הוא עצם העובדה שיעקב הצליח לדבר ולתקשר עם בני אדם פשוטים, ולשלוח אותם אל עשו.

הלקח שעלינו ללמוד מכך הוא שעלינו לשנות את המבט שלנו על האבות הקדושים. ישנם שמנסים להבין את מעשי האבות, ולתת פרשנות למעשים שעשו ולדברים שאמרו, אך הדבר דומה לנמלה זעירה המנסה להבין את הלך מחשבתו של אדם חכם. עלינו להבין שאין לנו את הכלים להבין את האבות ואת מעשיהם. הדבר היחיד שבידינו לעשות הוא ללמוד את דברי חז"ל, ומהם להבין כיצד להתבונן על האבות הקדושים.

עין טובה או עין רעה

ומדוע הוצרך יעקב לשלוח מלאכים אל עשו? מניין לו שהוא רוצה להרגו?!

מבאר המדרש (ב"ר עה ט) כי נאמר בפסוק (בראשית כז מא) 'ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי'.

כך אמר עשו בליבו: קין שהרג את הבל אחיו עשה טעות גדולה. הוא מהר להרוג אותו בעוד אביהם, אדם הראשון בחיים, ובסופו של דבר הוליד אדם בנים נוספים שירשו את העולם יחד עמו. אני לא אחזור על הטעות הזו!

אני אקצר תחילה את ימיו של יצחק אבי, ולאחר שאביא עליו את מותו ואקדים את אבלו, אהרוג גם את יעקב אחי. כך אשאר היורש היחיד ואירש את כל העולם כולו לבדי!

יעקב אבינו ידע זאת ברוח קדשו, ועל כן התפלל לקדוש ברוך הוא שיציל אותו מידי עשו, ושלח אל עשו שליחים לפייסו.

ברם הלך מחשבתו של עשו טעון הבנה: מדוע המתין עד שיעקב שב לארץ ישראל, ולא ניסה להרגו בכל אותן השנים שבהן היה יעקב בחרן? הרי הוא ידע בכל רגע נתון היכן יעקב נמצא, והראיה שרק יצא יעקב מחרן, וכבר בא עשו לקראתו!

אומר הרב הקדוש **רבי שמואל מסוכטשוב** זי"ע בספרו **'שם משמואל'** (פרשת תולדות תרע"א) דבר נפלא: כל אדם מסתכל על חברו באותם משקפים בהם הוא מביט על עצמו!

פירוש הדבר: אם אדם מגיע לחבריו ומספר להם שאחד מהחברים נעצר בחשד לרצח בכוונה תחילה. האם הם יאמינו לו? סביר להניח שלא! רובם יגיבו מיד: "אין סיכוי", "זו סתם עלילה", או "אדם נורמלי פשוט לא מסוגל לרצוח!"

אך מה יקרה אם יספר להם שאותו אדם נעצר על עברות חמורות אחרות? כאן יהיו יותר שיאמינו לכך!

הסיבה לכך נעוצה בכך שכל אדם מסתכל

המשך בעמוד ב'

תהילים

אבני חן וטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

לפרט או לכסות?

אשרי נשוי פשע כסוי חטאה (תהלים לב א).

לכאורה הדבר מעורר תמיהה: מדוע אשריו של מי שחטאו דווקא מכוסה? הרי עיקר התשובה הוא הוידוי, ובו נדרש האדם להכיר בחטאו ולבטאו בשפתיו. האם דרך התשובה היא לפרט את החטא, או שמא יש מעלה בהצנעתו?

מצוות הוידוי מלמדת שאין די בחרטה שבלב. כשאדם שב בתשובה עליו להודות לפני הקדוש ברוך הוא במה שעיוות ולקבל על עצמו שלא לשוב לכסלה. ביום הכיפורים נעשה הוידוי חלק מרכזי מן התפילה, אולם שאלת אופן הוידוי – פירוט החטא או כיסויו – נידונה כבר בדברי התנאים.

הוידוי, כפשוטו כן הוא. להתודות לפני ה' ולבטא בשפתים את אשר עוינו ופשענו, מלבד החרטה והקבלה לעתיד שלא לשוב לכסלה עוד.

וידוי זה הוא כהודאה על מעשים שלא ראויים היו להעשות, ודבר זה תנאי מוכרח הוא לכפרה. אחרת, דומה הדבר לעברין המבקש לתקן את אשר עיות ובד בבד מכחיש את מעשיו הגלויים לכל, עליהם נתפס.

בשאלה זו נחלקו התנאים **רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא במסכת יומא** (פו:): האם בשעת הוידוי צריך האדם לפרט את החטא, או שדי בכך שיודה לפני הקדוש ברוך הוא שחטא.

לדעת רבי יהודה בן בבא יש לפרט את החטא, כפי שעשה משה רבנו לאחר חטא העגל ואמר: 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב' (שמות לב לא).

אך רבי עקיבא חולק ואומר שכדאי לכסות את החטא ולא לפרט אותו. את ראייתו הוא מביא מדברי דוד המלך עליו השלום: 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה'.

להלכה כתב **הטור** (סי' תרז) שאין חובה לפרט את החטא, כשיטת רבי עקיבא, וכך נהגו בספרד. לעומת זאת נהגו באשכנז לומר 'על חטא' לפי סדר האל"ף־בי"ת ולפרט בו חטאים, כשיטת רבי יהודה בן בבא, וכך פסקו רב עמרם, הרמב"ם ורבנו יונה.

כדעת הטור פסקו כמה מן הגאונים והראשונים, וכך נפסק **בשולחן ערוך**, בתוספת שאם רצה אדם לפרט – הרשות בידו. ומבאר ה'**בית יוסף**' שרבי עקיבא לא אסר לפרט, אלא אמר שאין בכך צורך; ואף כשאדם מפרט את חטאיו בלחש, עדיין הם בכלל 'כסוי חטאה', שכן אין הוא מפרסמם ברבים.

למעשה פשט בישראל המנהג לומר שני נוסחי וידוי המסודרים לפי האותיות: "אשמנו" ו"על חטא".

מדברי **הרמ"א** (סי' תרז ס"ב) משמע שבמנהג זה יוצאים ידי כל הדעות. מצד אחד מזכירים את החטאים בפרוטרוט, אך מצד שני אין זה וידוי אישי המגלה באיזה חטא נכשל כל אדם, שהרי הכול אומרים אותו נוסח לפי סדר האל"ף־בי"ת, כחלק מנוסח התפילה. כך נשמר גם עניינו של 'כסוי חטאה'.

מאחר שאין כאן פרסום אישי של החטא, מותר לומר את הנוסח גם בקול רם. לכן רבים הנוהגים כדברי הרמ"א אינם מקפידים לומר את הוידוי דווקא בלחש.

מדוע כולם מתודים באותו נוסח?

לאחר שהתברר כיצד אפשר לפרט את החטא ובכל זאת לכסותו, עולה שאלה נוספת: מדוע כל ישראל מתוודים על אותם חטאים? נוסח הוידוי שווה לכל אדם, אף שמעשיו וניסיונותיו של ראובן אינם דומים לאלו של שמעון ולוי.

יתרה מזו, כל אחד אומר 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו'. וכי נכון לייחס לעצמו ולאבותיו חטאים שאינו מכיר בהם? אם הוידוי צריך להיות הודאה אמיתית ולא נוסח ריק, מה משמעותו של וידוי כולל ואחיד?

את התשובה המטלטלת לשאלה זו הביא מרן **החיד"א** בספרו **'חסדי אבות'** (פ"ב מ"ח), מתוך מכתב ישן מאת הגאון **רבי חיים סרגוסי**.

במכתב נמסרה קבלה ששמע רבי חיים סרגוסי מרבו, הגאון **רבי אברהם סכנדרי** מגדולי רבני מצרים, איש מפי איש עד **לרבנו הרמב"ם**:

אדם גדול היה במצרים שלא אבה לומר את נוסח הוידוי ביום הכיפורים, מפני שידע בעצמו שלא חטא באחד מן החטאים המנויים בו, ולא רצה להוציא דבר שקר בשפתיו.

השיב לו הרמב"ם: **"אילו ידעת את גודל ערכה וחיובה של עבודת הבורא**

המשך בעמוד ג'

על השני במשקפים שבהם הוא מתבונן על עצמו. מכיוון שאף אדם לא מאמין על עצמו שהוא מסוגל לרצוח, זה נראה לו כה רחוק ומופרך עד שהוא לא מאמין כשהוא שומע שאחרים עשו זאת.

לעומת זאת, בכל הנוגע לעברות אחרות, התמונה משתנה. גם אם האדם אינו עובר עליהן בפועל, ייתכן שיש לו זיקה דקה אליהן. מכיוון שעברות אלו אינן נתפסות כחמורות ומזעזעות כמו רצח, קל לו יותר להאמין שחברו נכשל בהן.

כשעשו שמע שיעקב ברח מפניו לבית לבן, הוא היה רגוע. בודאי לא יצליח יעקב לשמור שם תורה ומצוות, ולבן שכולו קליפה גדולה כבר יקלקל אותו. ומנין היה כה בטוח בזה? הוא הכיר את עצמו, וידע שאם הוא היה מגיע ללבן, היה יורד הרבה יותר, ואם כך - מוכרח שגם יעקב ירד מדרגתו.

ברגע שיעקב ירד מדרגתו, הוא כבר לא יהיה ראוי לברכות, שהרי יצחק אמר לעשו (כז מ) 'והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך', דהיינו שכשיעקב לא יקיים את המצוות, הברכות יילקחו ממנו. אם כן, אין צורך להרוג את יעקב, שכן ממילא הוא לא יהיה ראוי לברכות.

רק כאשר שב יעקב מבית לבן כשהוא שלם בתורתו, הבין עשו שהוא לא התקלקל אף כמלא נימה, ולכן הוא בא להרוג אותו.

אדם הרוצה להכיר את עצמו, עליו לבחון מהו המבט שלו על המתרחש סביבו.

אם הוא מביט על העולם במבט חיובי, ומשוכנע שהאנשים ביסודם טובים וישרים, זהו סימן מובהק שגם הוא נחן בטוב לב. אך אם הוא מביט על העולם במבט שלילי, וסבור שכולם גנבים, רמאים ומושחתים - משמעות הדבר שקים פגם במידותיו, ועליו לערוך חשבון נפש ולתקן את עצמו.

שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות

ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות (בראשית לב ח).

מדוע חשש יעקב מעשו? הלא עשו היה רשע מרושע, כמו שמספרים חז"ל (ע"י רש"י תולדות כה כט, כז יד) שהוא עבר על העברות החמורות ביותר, גילוי עריות ושפיכות דמים, וכי ספק היה לו שיצילנו הבורא מידיו של עשו.

אלא, מובא במדרש (ב"ר עו ב) שיעקב אבינו ידע שיש ביד עשו שתי מצוות: ישיבת ארץ ישראל וכיבוד אב ואם, ומצוות אלו נחסרו מיעקב בכל השנים בהן לא היה בבית הוריו, שהרי תחילה היה ארבע עשרה שנה בישיבת שם ועבר, ולאחר מכן היה בבית לבן עשרים שנה.

והדבר הוא פלא והפלא: היתכן שזכות שתי המצוות של עשו גוברת על כל המצוות, התורה והמעשים הטובים של יעקב אבינו?

יתרה מכך: גם אותן שתי מצוות לא היו באיכות כה גבוהה. לא בטוח שעשו כיון בישיבתו בארץ לשם מצוה, ואף ביחס לכיבוד האב שהוא כה הרבה להתהדר בו קיימת בעיתיות גדולה, שהרי כבר אמרו חז"ל (ב"ר עה ט) שעשו תכנן להרוג את אביו יצחק. בנוסף, כאשר לא הצליח עשו לצוד גדי עיזים לאביו, הוא הרג כלב והביא לו מבשרו (תרגום יונתן בן עוזיאל בראשית כז לא), וכאשר הביא לאביו מבשר הפגולים, הוא פנה אליו בלשון שאינה מכובדת ואמר (שם) 'יקם אבי ויאכל מציד בנו', בניגוד ליעקב שדיבר אל אביו בכבוד ואמר (שם יט) 'קום נא שבה ואכלה מצידי'. הלזה יקרא כבוד אב?

ובכלל: ליעקב היה צידוק מלא לכך שלא קיים מצוות אלו, שהרי כל בריחתו לחרן היתה בציווי אביו ואמו, שהרי רבקה קראה לו ואמרה (בראשית כז מב-מג) 'הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה', ואף יצחק אמר לו (שם כח ב) 'קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך'!

למרות זאת, חשש יעקב מפני עשו, מפני שיעקב ידע שלכל מצוה, ואף לזו שנראית לנו כקטנה ביותר, יש כוח גדול עצום ורב, ושכרה עצום ורב, כמו שכבר אמרו חז"ל (אבות ב א) 'והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות'.

המסר עבורנו הוא ליקר כל מצוה, וכשם שאדם האוסף אבנים טובות ומרגליות, אינו מזלזל באף מרגלית קטנה כגדולה, כך עלינו לייקר ולהחשיב כל מצוה, ולשוש ולשמוח בה כמוצאי שלל רב!

כי במקלי

קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות (בראשית לב יא).

אמנם לשונו של יעקב טעונה ביאור: לאחר דבריו על כך שלא היה ראוי לחסדים שנעשו עמו, אמר יעקב: 'כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות', ופרש רש"י: 'כי במקלי' - לא היה עימי לא כסף ולא זהב ולא מקנה, אלא מקלי לבדו'.

ולכאורה קשה: מדוע מציב יעקב את הדברים כדבר והיפוכו? אם בקש להצביע על המעבר מדלות לעושר, היה עליו לומר בפשטות: 'במקלי עברתי את הירדן הזה, ועתה יש לי רכוש לרב'. מהו הקשר בין 'שני מחנות' - המלמד על ריבוי נפשות, לבין העובדה שבעבר לא היה עמו דבר מלבד מקלו?

מתרץ הרב הקדוש **רבי ישראל ממודז'יץ** זי"ע בספרו **'דברי ישראל'** (פרשת וישלח) על פי מאמר חז"ל **במסכת עירובין** (מא:) כי העניות מעבירה את האדם על דעת קונו. לאחר שאליפז נטל ממנו את כל רכושו, היה יעקב במצב של 'כי במקלי' - והוא נותר רק עם מקלו בעניות מרודה שכמעט וגרמה לו לעבור על דעת קונו, אך לאחר מכן היה במצב של 'ועתה הייתי לשני מחנות' כאשר כל צאצאיו אף הם דבוקים בבורא ובמצוותיו, וזכה לעושר ולגדולה, ועל כן זכה לשוב בתשובה.

ואמנם, לאורך הדורות כולם, תפילתם ובקשתם של צדיקים רבים היתה כי יזכו בני ישראל להתמודד דווקא עם ניסיון העושר, ויחסך מהם ניסיון העוני. הם הבינו כי מתוך הרחבת הדעת ושלווה גשמית, קל ונוח יותר לקיים תורה ומצוות, בעוד שדוחק העניות עלול להעביר את האדם על דעת קונו ולמנוע ממנו לעבדו כראוי.

והגם שבעל ה'**חובות הלבבות**' כותב במפורש (שער הכניעה פרק ד) שנסיון העושר גדול מניסיון העוני, שכן השובע והעושר עלולים להביא את האדם לידי גאוה, זחיחות ופריקת עול. וכעין זה מצינו בגמרא **במסכת חגיגה** (ט:) שחזר הקדוש ברוך הוא על כל מידות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות, ויאה העניות לישראל, אמרו הצדיקים שבימינו הם מבקשים שהסרים למשמעתם יזכו לעמוד בניסיון העושר ולא בניסיון העוני, שכן ההתמודדות עם ניסיון העוני קשה יותר.

מזוני דזיהו

ואמנם העמידה בניסיון העושר אינה קלה כלל ועיקר, ונדרש סיוע שמימי רב כדי שלא למעוד ולהיכשל. על כך כתב הרב הקדוש **רבי פינחס מנחם מפילץ** זי"ע בספרו **'שפתי צדיק'** (פרי שלח אות ט) בשם זקנו הרב הקדוש **רבי יצחק מאיר מגור** זי"ע, בעל ה'**חידושי הרי"מ**', כי נחלקו גדולי רבותינו רועי החסידות בשאלה זו: האם ניסיון העושר עדיף או שמא ניסיון העוני.

הרב הקדוש **רבי ישראל מקוז'ניץ** זי"ע **'המגיד מקוז'ניץ'**, חיבב את דרך העניות, ולעומתו הרב הקדוש **רבי יעקב יצחק מלובלין** זי"ע, ה'**חוזה מלובלין**' חיבב דווקא את דרך העושר. וכך אנו מוצאים בספריו הקדושים, שבהם כמעט בכל מאמר הוא מעתיר על בנים, חיים, ומזונות ברוח עבור כלל ישראל.

וכן אמר גם הרב הקדוש **רבי יחזקאל מקוזמיר** זי"ע, שהחוזה מלובלין הורידו עשירות לעולם כדי שבני ישראל יוכלו לעבוד את השם יתברך מתוך עשירות, והמגיד מקוז'ניץ לא רצה להוריד עשירות לעולם, כדי לעבוד את השם יתברך אף מתוך הדחק והעניות.

ועל כך אמר הרב הקדוש מקוזמיר: **"הלכה כרבי"**, כשכוונתו היא שכיום מוטב לאמץ את דרכו של הרבי מלובלין, המעדיפה את ניסיון העושר. אף על פי שדרך זו מלאת פתויים וסכנות, בדורנו עדיפה היא שבעתים על פני ההתמודדות עם ניסיון העוני.

משלך יתנו לך

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר (בראשית לב כה).

מפורסם הוא מאמר חכמינו על הכתוב (בראשית לב כה) 'ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר', בו הסבירו מפני מה נותר יעקב לבדו באותו לילה בו עבר יעקב את נחל יבק, ונאבק במלאך שהיה שרו של עשו - מפני ששכח פכים קטנים בעברו של הנחל וחזר לקחתם (רש"י בראשית לב כה).

היתה זו שעת חירום וסכנה ממשית. יעקב אבינו נערך לעימות שנכפה עליו עם אחיו המבקש להשמידו. לצד הדורון והתפילה, הוא יצא לדרך באישון לילה והעביר את ילדיו הרכים את הנחל. מתוך חרדה עמוקה לגורל משפחתו, הוא חילק אותם לשני מחנות כדי להבטיח שאם אחד מהם יפגע, השני ינצל: 'אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה' (בראשית לב ט).

היעלה על הדעת שבדיוק ברגע גורלי זה, יבחר יעקב לשוב על עקבותיו רק כדי לאסוף כמה פכים קטנים שנשכחו מאחור?

כדי להמחיש זאת, נדמיין משפחה יהודית הנאלצת לברוח מביתה בימי השואה האיומה. בחפזונם, הם אורזים במזודות רק את מה שחיוני להמשך הנדודים, וחפצים יקרי ערך או בעלי חשיבות נוסטלגית שאינם הכרחיים - נשארים מאחור. בודאי שאף אחד מהם לא יעלה בדעתו לסכן את חייו ולחזור אל הבית רק כדי לקחת חפצים קטנים, יקרים לליבו ככל שיהיו.

כיצד, אם כן, מסכן יעקב את עצמו וחוזר לקחת את אותם הפכים, שברור שנשכחו רק משום שלא היו נחוצים ביותר?

הגמרא **במסכת חולין** (צא.) מבארת שטעם החזרה על אותם פכים קטנים, מפני שממונם של הצדיקים חביב עליהם יותר מגופם, משום שהם נקיים מעוון גזל.

אך דבר זה טעון ביאור: היעלה על הדעת שיעקב אבינו, בחיר האבות, יסכן את חייו ואת עתיד משפחתו רק משום שהוא חס על רכושו?

יתרה מכך: מה הקשר בין ישרותם של הצדיקים, שאינם נוגעים בגזל, לבין העובדה שממונם חביב עליהם יותר מגופם? גם אם היה ליעקב צורך באותם כלים, לא מצינו התר לאדם למסור את נפשו כדי להציל רכוש דל ונטול ערך!

מתרץ הרב הקדוש **רבי יעקב יצחק מפשיסחא** זי"ע, **'היהודי הקדוש'**: יעקב אבינו נדרש למסור את הנפש עבור אותם פכים קטנים, ואסור היה לו להשאירם מאחור אפילו בשעת סכנה זו!

אם חפץ כלשהו הגיע לידיו של אדם - אות הוא משמים שהדבר מיועד לו, ותפקידו להשתמש בו כראוי כדי להעלות את הניצוצות הרוחניים הטמונים בו. לפיכך, חובה עליו לעשות הכול כדי להשיבו לרשותו, גם אם הדבר כרוך במאמץ ובסכנה.

לפי זה מבאר 'היהודי הקדוש' את מאמר חז"ל שממונם של צדיקים חביב עליהם יותר מגופם. הצדיקים נמנעים לחלוטין מלקחת דבר שלא שיך להם ולא קצוב להם מאת הקדוש ברוך הוא, שכן 'לה' הארץ ומלואה' (תהלים כד א), ומעשה זה נחשב כגזל כלפי השמים.

יוצא לפי זה שממונם חביב עליהם לא מפני ערכו החומרי, אלא מפני שהוא מיוחד למילוי שליחותם בעולם. לפיכך מסר יעקב אבינו את נפשו על אותם פכים קטנים ושב על עקבותיו באותו הלילה.

לפי זה מובן מדוע נצטוו בני ישראל להוציא עימם ממצרים את הרכוש שקיבלו מהמצרים. רכוש זה היה מיועד להם מלכתחילה, ועל כן אסור היה להם להשאירו בידי המצרים, אלא לטלו עימם כדי לגאול את ניצוצות הקדושה שהיו טמונים בו ('פרי צדיק' פסח אות לט).

שירים משולחן גבוה

יסוד הדברים מופיע כבר בדברי **האר"י הקדוש** בספר **'לקוטי תורה'** (פרשת וישלח), שם מבואר שיעקב אבינו שב על עקבותיו לקחת את אותם פכים קטנים, מפני שאלולי כן היה נראה כאילו אינו חפץ בהם, בעוד שהם היו מיועדים עבורו מלכתחילה ועל כן הגיעו לרשותו.

העולה מן הדברים הוא שכאשר הרכוש שאדם לוקח לעצמו הוא נקי ללא חשש גזל, עליו לשמור על מה שהגיע אליו גם במחיר של מאמץ וסכנה.

לעומת זאת, מי שמזלזל בפכים קטנים מראה שאינו מקפיד שרכושו יהיה נקי לחלוטין מסרך גזל, ולכן הוא מרשה לעצמו לותר על מה שנראה בעיניו כדבר שאין לו ערך. זלזול זה בפכים קטנים נובע מקלות ראש בפנימיות הנפש. הניסיון מלמד כי מי שמזלזל בחפצים קטנים סופו להמשיך ולזלזל בדברים נוספים, עד שהדבר מתגלגל לזלזול במעשים ומוביל לפריקת עול מלכות שמים.

אף שבעינינו פכים קטנים אינם נראים כדברים בעלי ערך, הצדיקים מבינים שכל דבר שברשותם ניתן להם מאת הקדוש ברוך הוא. לכן הם אינם מקילים ראש בשום דבר, קטן או גדול, וכל פרוטה ופך קטן חשובים בעיניהם כי הם מתנה מאת הבורא ושירים משולחן גבוה.

זו הייתה שלמותו של יעקב אבינו. הוא ידע שמאחר שהפכים הקטנים הגיעו לידיו, אסור לו להמעיט בערך מתנתו של הקדוש ברוך הוא. לכן שב על עקבותיו, עבר את הנחל והחזיר את הפכים הקטנים, למרות המאמץ והסכנה.

כי לא ידאבי האדם והי

ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראת פני אלהים ותרצני (בראשית לג י).

דברי יעקב טעונים ביאור: היעלה על הדעת שיעקב השוה את ראיית פני עשו הרשע לראיית פני אלוקים?

התשובה לשאלה זו טמונה בסיפור שארע עם הגאון **רבי יהונתן אייבשיץ** זצ"ל.

באחד הימים, נאלץ רבי יהונתן להתייצב במשרדו של הצנזור הממשלתי - יהודי שהמיר את דתו וקיבל סמכות לבחון את ספרי ישראל מחשש לתוכן חתרני נגד השלטון. תוך כדי השיחה, הבחין המומר כי הרב נמנע מלהביט בו, והשפיל את מבטו אל הרצפה.

נפגע המומר ופנה אל רבי יהונתן בטרוניה: "מדוע כבודו נמנע מלהביט בפני? והלא יעקב אבינו, כשנפגש עם עשו, הביט בפניו ללא חשש ואף אמר לו במפרש: 'כי על כן ראיתי פניך'!"

השיב לו רבי יהונתן: "ההפך הוא הנכון. דוקא מאותו הפסוק למדים אנו שיעקב נמנע לחלוטין מלהביט בפני אחיו הרשע".

"כיצד יתכן?" תמה הצנזור, "והרי המקרא מעיד בפירוש: 'ראיתי פניך'!"

"אכן," הסביר רבי יהונתן, "אך עליך לקרוא את המשפט עד תומו: 'כי על כן ראיתי פניך כראת פני אלהים'. וכי יעלה על הדעת שיעקב השוה, כביכול, את עשו הרשע לשכינה הקדושה?

אלא, כוונת יעקב היתה אחרת: כשם שאי אפשר לאדם לראות בחיים חיותו את פני האלוקים, כפי שנאמר (שמות לג כ) 'כי לא יראני האדם וחי', כך להבדיל אלף אלפי הבדלות אין לאדם מישראל להביט בפניו של אדם רשע, כפי שקבעו חז"ל **במסכת מגילה** (כח.) שאסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע".

"נמצא", סיים רבי יהונתן את דבריו ופני הצנזור חפו, "שיעקב אבינו כלל לא הביט בפניו של עשו, ואף נמק זאת, כשאמר לו: 'ראיתי פניך כראת פני אלקים'"...

כי על כן ראיתי פניך

אולם בדרך החסידות למדנו שיעקב אבינו אכן הביט גם הביט בפניו של עשו - אלא שעשה זאת מתוך כוונה ומטרה.

יסוד זה כותב הגאון **רבי חיים מאיר ברוין** זצ"ל בספרו **'תולדות חיים'** (פרשת וישלח), והוא פותח בקושיה עצומה: כיצד יתכן שהביט יעקב בפני עשו הרשע, ולא זו בלבד, אלא שאף הוסיף ואמר לו כי ראיית פניו שקולה לראיית פני אלקים? והלא הלכה פסוקה היא שאסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע?

אלא, מביא בעל ה'תולדות חיים' פירוש נפלא ששמע מפי קדשו של הרב הקדוש **רבי יואל מסאטמאר** זי"ע, בעל ה'**דברי יואל**', המיוסד על יסוד עמוק של הרב הקדוש **רבי לוי יצחק מברדיטשוב** זי"ע בספרו **'קדושת לוי'** (מאמר כללות הניסים, אות ג).

נאמר במגילת אסתר (ה ט): 'ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב'. לכאורה, כיצד תתכן שמחה אצל המן הרשע? והלא השמחה היא מדרגת קדושה גבוהה ועלאית, שאין לרשעים אחיזה בה כלל!

מבאר ה'קדושת לוי': באותו היום זכה המן להגיע לדרגת שמחה עליונה זו, וזאת משום שנהנה מסעודתה של אסתר הצדקת שנעשתה בקדושה ובטהרה.

מתוך אותה סעודה קדושה, נדבקו בהמן ניצוצות קדושים שרוממו והגביהו זמנית אפילו רשע שפל כמוהו. היתה זו הפעם היחידה שבה חוה המן שמחה רוחנית אמיתית - וזאת רק בזכותה של אסתר.

על פי יסוד זה, מבאר ה'תולדות חיים' את עומק כוונתו של יעקב אבינו: יעקב הפציר בעשו לקבל את מנחתו כדי שעל ידי ההנאה מרכושו של הצדיק, ידבקו בו מעט טוב וניצוצות קדושים, וברגע שיתעלה עשו על ידי אותם ניצוצות, יוכל יעקב להביט בפניו מבלי לעבור על איסור ההסתכלות ברשע. זהו עומק כוונת הפסוק: 'ולקחת מנחתי מידי - כי על כן ראיתי פניך'. בכך רמז יעקב לעשו: רק באופן של קבלת מנחתי מידי, תוצר עבורי האפשרות להביט בפניך, שהרי אז לא אביט בפניו של אדם רשע, אלא באותם ניצוצות קדושים שנדבקו בך בזכות לקיחת המנחה.

לפי זה מובן כיצד אמר יעקב לעשו שראית פניו היא כראיית פני אלקים. כאשר הביט יעקב בעשו, הוא לא ראה את עשו הרשע, אלא את הניצוצות הקדושים שבו.

התעיף עינך בו ואיננו

אמנם היו גם מקרים בהם התירו רבותינו לעצמם להביט בפני רשע, וזאת בכדי להביא ישועה לכלל ישראל ולעמוד בפרץ מול מזימותיהם של מבקשי רעתם:

צרה צרורה התרגשה על סוחריה היהודים של העיר זיכלין, כאשר אחד הגויים, אדם עשיר ורב נכסים, החליט לפתוח חנות ענק - מעין סופרמרקט גדול - שבה הציע סחורות ומוצרים מכל הסוגים.

אלא שלא היה זה מסחר תמים לשם פרנסה גרידא. תוך זמן קצר התברר כי אותו עשיר החליט לכלות ולחסל את כל יתר בעלי החנויות היהודים בעיר. הוא החל להציע את מרכולתו במחירים זולים להפליא, פחות ממחיר הקרן ממש, הגם שהדבר גרר עבורו הפסדים מרובים.

מאחורי המעשה עמד היגיון כלכלי אכזרי ומחושב: הגוי ידע כי במשך תקופה קצרה יספוג הפסדים, אך בה בעת ימוטט לחלוטין את בעלי העסקים היהודים, שלקוחותיהם יעזבו אותם.

לאחר שחברותיהם וחנויותיהם של היהודים ישארו שוממות והם יגיעו לפשיטת רגל, ישאר הוא יחידי בזירה, ואז יעלה את המחירים כרצונו ויפצה על הפסדיו בכפל כפלים.

לא חלפו ימים רבים, והתחזית הקודרת התממשה במלואה. הלקוחות נהרו בהמוניהם אל חנותו החדשה של הגוי, כשהם פוסחים על החנויות הותיקות של היהודים. תוך תקופה קצרה גלו סוחרי העיר היהודים כי מטה לחמם נשבר; הם ישבו בחנויות ריקות מאדם, ופרנסתם קופחה עד שהגיעו לפת לחם ממש.

כשראו הסוחרים כי כולו כל הקציץ ואין בידם מושיע, עלו ובאו אל הקודש פנימה, אל מעונו של הרב הקדוש **רבי שמואל אבא מזיכלין** זי"ע, ותנו בפניו את כאב ליבם. הם תוארו בפניו את מעשה הרשעות של הגוי וכיצד הוא מבקש לעקור את חיותם, וביקשו בדמעות שליש מהצדיק כי יעתיר עבורם ברחמים, שלא יוכל הגוי להמשיך ולקפח את פרנסתם.

שמע הרב הקדוש את דבריהם הכואבים, ואמר להם מילים סתומות וקצרות: "כאשר אראה אותו, כבר אדע מה לדון בו". הסוחרים, שלא ירדו לסוף דעתו של הצדיק ולמה ירמזון מילותיו, שבו לבתיהם בלב כבד ובפחי נפש.

אך פקודתו של הרבי שמורה היתה בפי משמשו הנאמן, ר' יעקב. מיד לאחר שיצאו הסוחרים, קרא אליו הרב הקדוש את משמשו ועוזה עליו כי בעת שצועדים הם יחד בחוץ ויזדמן לו לראות את הגוי הרשע, יראהו לו.

תמה המשמש בליבו: וכי מימתי מבקש הרבי הקדוש לחזות בפניו של נכרי ורשע?

אך את דברי רבו שמר בליבו.

כעבור מספר ימים, בעת שלווה רבי יעקב את הרבי בדרכו אל המקוה הטהור להיטהר, הבחין פתאום בגוי הרשע כשהוא חולף על פניהם במרכבתו, ממהר בדרכו אל בית מסחרו. מהר המשמש והראה לרבי באצבעו: "הנה, זהו האיש שבשלו נסערה העיר".

נעמד הרב הקדוש מזיכלין על עמדו, הישיר מבט חודר אל דמותו של הגוי, ואמר למשמשו: "אף שאמרו חז"ל כי 'אסור להסתכל בפני אדם רשע', מכל מקום לטובתם והצלתם של ישראל - אין בזה צד מחוש כלל!" לאחר מכן, הביט בפני הגוי בהבטה חודרת, כשהוא סורק אותו בעיניו הקדושות מכף רגל ועד ראש.

כששיים להביט בו, נפנה ואמר למשמשו בזו הלשון: "נו נו, ער וועט שוין יודען קיין שלעכטס נישט טוהן" - הוא כבר לא ירע עוד ליהודים!

פלאי פלאות נראו באותו היום ממש. בטרם פנתה השמש לשקוע, נפל הגוי לחולי פתאומי ותקפוהו מכאובים קשים. הוא לא יכול היה לקום ממיטתו, ובעקבות כך נותרה חנות הענק שלו סגורה על מסגר וברית, עד שנסגרה לחלוטין. באותם ימים נשמו הסוחרים היהודים לרווחה; חנויותיהם שבו להיות מלאות והלקוחות חזרו אליהם כבראשונה.

אותו גוי הוסיף לשכב בחליו חדשים ארוכים, מתיסר בכאבים אך נשמתו אינה יוצאת. כך נותר שוכב במיטתו חולה ודואב עד ללילה הנורא של כ"ך באלול שנת תרל"ט, שבו ניצחו אראלים את המצוקים ונסתלק הרב הקדוש מזיכלין זי"ע לישיבה של מעלה.

והנה, אך פשטה השמועה המעציבה על פטירת הצדיק, קרה דבר מפליא: לפתע פתאום החלים הגוי הרשע מחליו הממושך, קם ממיטתו בריא ושלם ושב לאיתנו כבראשונה!

בראותו כי הצדיק איננו, פג פחדו, והוא מיהר לחדש את רשעתו כמקדם.

הוא פתח שוב את בית מסחרו והחל להציע סחורות במחירי הפסד, במטרה ברורה לקפח פעם נוספת את פרנסתם של בני ישראל. ואכן, מזימתו צלחה, וקרנם של הסוחרים היהודים שוב ירדה מטה מטה.

ראו היהודים כי צר להם מאוד, והחליטו לעשות מעשה. הם עלו אל מעונו של בנו יחידו של הצדיק וממלא מקומו - הרב הקדוש **רבי משה נתנאל** זי"ע, ובאו בטענה נחרצת: "אביכם הקדוש, בהבטה בעלמא הניח את הרשע מוטל בחליו והביא רוחה והצלה לישראל. עתה, כאשר עלה השמימה, הרים הרשע את ראשו וחזר לענות את היהודים. אם כן, בדין הוא שהרבי, כממלא מקומו, יגמור את אשר החל אביו לעשות, ויתקדש שם שמים ברבים!"

שמע רבי משה נתנאל את דבריהם, והשיב בנחרצות: "אכן, הדין עמכם. כיון שכבר התחיל אבי להשפילו ועתה שוב חזר לרשעתו, לכן ברגע שאראה אותו - אבטלו בעזרת השם יתברך, שלא יוכל לעמוד עוד".

והנה גם הפעם, כמעשהו אצל אביו, התגלגלו הדברים בדיוק נמרץ. כעבור מספר ימים, בעוד הרבי צועד ברחובה של עיר, נזדמן הגוי הרשע ובא מולו. מהר המשמש והראה לרבי את דמותו של הגוי. נעמד הרבי על עמדו, והביט בגוי בהבטה חודרת, כשהוא סוקר אותו מכף רגל ועד ראש.

הגוי המשיך לדרכו ונכנס אל חנותו, אלא שאך הגיע אליה והחל מתכתש בדין ודברים עם בנו. תוך זמן קצר עברו השנים להכות זה את זה באכזריות נוראה. אלא שהיתה זו טעותו האחרונה של האב; הבן, שהיה מהיר חמה, תפס בידו כלי כבד שהיה מונח בקרבתו והשליכו בעצמה אדירה על ראש אביו. המכה היתה קשה ורוצצה את מוחו של הגוי, שנפל ארצה מחוסר הכרה.

במשך ימים סיפורים שכב הגוי כשהוא מפרפר בין חיים למות, ולאחר מכן נפח את נשמתו ביסורים קשים ומרים. עם מותו נסגר בית המסחר סופית, ובאה הרווחה והשלוה לסוחרי העיר היהודים, ששבו להתפרנס בכבוד.

תהילים

המשך מעמוד א'

יתעלה, ואילו השגת עד היכן מוטל עלינו לעובדו, היית מבין שאין יום שבו אינך עובר, לפי מדרגתך, על כל האמור בסדר הווידוי, ואף יותר מזה".

הכלל הוא שכל אדם נידון לפי חכמתו ומדרגתו. מעשה שאצל אדם אחד נראה קל, עשוי להיחשב אצל אדם גדול לפגם חמור, מפני שממנו נדרשת עבודה דקה ונעלה יותר.

כך נידון דוד המלך עליו השלום בדקדוק גדול: **חכמינו ז"ל** אמרו (שבת נו.) שאוריה החתי גירש את אשתו ושדינו היה כמורד במלכות, ואף על פי כן נתבע דוד לפי מדרגתו; וכן נתבע על כריתת כנף בגדו של שאול המלך, אף שמדין רודף היה מותר לו להורגו. הקדוש ברוך הוא מדקדק עם צדיקים כחוט השערה.

סיפר החיד"א כי משמשם אותו אדם את דברי הרמב"ם, חרד לבו ונכנע. הוא הבין שאין הווידוי רשימה של עבירות גסות בלבד, אלא חשבון נפש מול גודל החובה לעבוד את הבורא; ככל שמעלתו של אדם גבוהה יותר, כך הוא מכיר בדקות הפגמים שעליהם עליו לשוב.

מעתה מתבאר עומק 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה'. כיסוי החטא אינו הכחשתו ואינו הסתרתו מן האדם עצמו או מן הקדוש ברוך הוא.

בלי הכרה ובלי וידוי אין תשובה. הכיסוי הוא שאין האדם מפרסם את חטאו לפני הבריות, ואילו בינו לבין בוראו עליו להכיר באמת במה שפגם ולשוב עליו. גם נוסח הווידוי השווה לכל ישראל אינו מאפשר לאדם לומר: חטא זה אינו שייך אלי. ככל שהוא משיג יותר את חובתו בעבודת הבורא, הוא מגלה גם את שורשיהם הדקים של החטאים בנפשו. אשריו של מי שמכסה את חטאו מן הבריות, אך מודה בו לפני בוראו ושב עליו באמת – עד שנעשה 'נשוי פשע'.

תפילה לעני

קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע (תהלים לד יט).

כך מגלה דוד המלך עליו השלום את סודה של הקרבה אל הבורא: היא אינה באה מתוך תחושת שלמותו של האדם, אלא דווקא מתוך שברונו. כאשר הוא מניח את חשבונות ה'יש' שלו ובא לפני קונו בלב נמוך, מתקיים בו 'קרוב ה' לנשברי לב'.

וכפי ששנינו **במסכת אבות** (פ"ב מי"ג) את דברי התנא הקדוש רבי שמעון: "וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא", ופרש **רבנו יונה** שיתפלל האדם כעני המתחנן ושואל דבר שהוא זקוק לו, ולא כאדם השואל ואינו צריך בו שאינו מתחנן בלב נמוך ולא בשברון הנפש. כי תחנונים יבדר רש. וכן נפסק בטור וב'שולחן ערוך' (או"ח סי' צח) להלכה שיש להתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת.

זו היא למעשה תפלת העני המתפלל בתחנונים מתוך שברון לב, כמבואר בזוהר הקדוש (ח"ב פו:) שתפילת העני היא התפילה המעולה מכל התפילות, מפני שהיא עולה עד כסא הכבוד והקדוש ברוך הוא משתבח בה.

ואמרו **חכמינו ז"ל** (דב"ר ב א) שעשרה לשונות יש בתפילה, ומכולן לא התפלל

המשך בעמוד ד'

משה אלא בלשון תחנונים, ומכאן אמר רבי יוחנן שיש ללמוד שאין לאף בריה תביעה על הבורא, שהרי מי לנו גדול ממשה, רבן של כל הנביאים, ואף הוא בבואו לבקש שתותר כניסתו לארץ ישראל, דבר בלשון תחנונים וביקש במתנת חינם.

ומדברי חז"ל אלו למד **רש"י הקדוש** כי לשון 'תחנונים' מורה גם על הבקשה שתהיה מצד מתנת חינם, וכן כתב: "אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם".

זו היא בחינת 'תפלה לעני', שמבקש מתוך שברון לב ותחנונים, ולשון זו מורה על כך שאינו תולה במעשיו הטובים, אלא מתחנן לקבל מתנת חינם.

אמנם יש להדגיש, שחלילה לאדם לחשוב כי אם אכן גדולה כל כך מידת טובו של הקדוש ברוך הוא, ושום בריה בעולם אינה יכולה לתבוע מאום בזכות עד שאפילו משה רבנו, אדון כל הנביאים, הוזקק לבקש במתנת חינם, מה לי להתפלל בלב נשבר ונדכה? הרי גם בלא זה מקבל הקדוש ברוך הוא את התפילה!

ואלו דבריו של הצדיק הקדוש **רבי לוי יצחק מברדיטשוב** זי"ע בספרו **'קדושת לוי'** (פרי ויחי): אם יתבונן לרגע קט רק כמה מלאכים לאין מספר יש לבורא יתברך, שכל מלאך הוא כשליש עולם, וכל מלאך הוא כגרגיר החרדל בפני אופן אחד, וכמה אופנים יש לבורא יתברך שכל אחד מהם כגרגיר חרדל בפני חיה אחת מחיות הקודש, וכמה חיות יש לבורא שכל אחת מהם כגרגיר חרדל לפני כסא הכבוד, וכל אלו שואלים 'איה מקום כבודו', 'וכלם עושים באימה וביראה רצון קוניהם', כמה יחרד וילפת בעמדו להתפלל לפני מלך גדול כזה, ומהראוי להזדעזע בכל איבריו.

דע לפני מי אתה עומד

סיפר החסיד הישיש **רבי חיים צבי אייזנבאך** המכונה **'רבי חיים הערש פעסטער'**, את ששמע **מרבי מנדל לנדא**, מזקני חסידי ליובאויטש בירושלים, על אחד מחסידי הגאון הקדוש **רבי שניאור זלמן מליאדי** זי"ע, שבקש לשמוע דברי התעוררות לעבודת התפילה.

שאל אותו בעל התניא: באיזו התעוררות התפללת עד כה?

סיפר החסיד כי לפני כשש שנים הוזקק להתעסק עם פקידי הממשלה הרוסית, ופעם אחת כשהסתובב לפני בית המשפט, ראה כיצד מלקים חייל במכות אכזריות.

התעניין החסיד אצל אחד הפקידים מה פשעו של אותו חייל שנחרץ גורלו לעונש כזה, וענה לו הפקיד, כי חייל זה היה חלק ממשמר המלך, והוטל עליו לעמוד באחד השערים של הארמון.

באחד הימים שרר כפור נורא, והחיל חזר ממשמרתו כשאזניו קפואות לחלוטין מקור, ועל התרשלות זו הענישו אותו.

פקח החסיד את עיניו בתמהון, והפקיד הסביר לו: **"היתכן?! דמו של חיל שעומד במשמר המלך צריך לתסס מראשו ועד רגליו, ועל כל אבר מאיבריו להרגיש בתפקיד שהטל עליו על ידי המלך, ואיך יתכן שהאזנים יקפאו?! הרי זו הוכחה על התרשלות בתפקידו..."** ועל כך נענש.

"בראותי זאת", אמר החסיד לרבו, **"התעוררתי מאד לעבודת הבורא, והבנתי כיצד צריכה להראות עבודת התפילה, ועד עתה בערה בלבי אש ההתעוררות מאותו מעשה!"**

איה מקום כבודו

בענין זה כתב **רבנו משה קורדוביו** בספרו **'תומר דבורה'** (פ"ט), שירגיל האדם את עצמו לא להתגאות וישים עצמו תמיד כעני ודל לפני קונו, ובפרט בעת תפילתו, ויהיה שואל ומתחנן. ואף אם עשיר הוא, יחשוב בדעתו שאין לו רכוש כלל ואביון מרוד ונעזב הוא, ללא מאום מלבד הלחם אשר יאכל.

וכן כתב **רבנו חיים בן-עטר** זי"ע בפירושו **'אור החיים' הקדוש** לפסוק (דברים ג כג) 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר', שהתנאי הראשון לקבלת התפילה הוא שיתפלל האדם כעני הדופק על הפתח, וכמאמר החכם מכל אדם (משלי יח כג): 'תחנונים ידבר רש'.

רמז לכך שהתפילה מתקבלת אם מתפלל האדם כעבד לפני רבו ומדבר בתחנונים, כתב הגאון הקדוש **רבי יעקב אביחצירא** זי"ע בספרו **'פתוחי חותם'** על הפסוק הסמוך (דברים שם פסוק כד) 'אדני אלהים אתה החלות להראות את עבדך' - משה רבנו אמר, שבזכות שקרא עצמו עבד, זכה שהחל הקדוש ברוך הוא להראותו את גדלו ואת ידו החזקה.

רמז אחר לכך שצריך האדם לראות את עצמו כעני העומד בפתח בעת התפילה, כתב בספרו **'אלף בינה'** (אות צ) על מילות הפסוק הנאמרות לפני תפילת העמידה 'ופי יגיד', העולות בגימטריא כמנין 'עני'.

רמז נוסף כתב הרב הקדוש **רבי יהושע מדז'יקוב** זי"ע, על הכתוב (תהלים נא יט) 'לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה': אם 'נשבר' את תבת לב לשנים, יהיה בידינו מספר ששה-עשר כמנין 'איה מקום כבודו', רמז לכך שהיכן שישנו לב נשבר ונדכה, שם שוכן הקדוש ברוך הוא, כמו שאמר הכתוב (ישעיה נז טו): 'כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו: מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח'. וזה הוא מקום כבודו של הבורא יתברך ששוכן כביכול בלב הנשבר והנדכה (עטרת ישועה פר' קרח מאמר ו).

הוסיף על כך הרב הקדוש **רבי יעקב יוסף מספינקא** זי"ע בספרו **'שיח יעקב יוסף'** (דרשות עמ' שסו), פרוש על הפסוק (תהלים קב יח) 'פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם', אותו פרש רש"י, שערער הוא הזועק זעקת שבר. כי כאשר האדם הוא 'לב נשבר', הבורא יתברך שוכן אצלו, כי שם מקום כבודו, ו'לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה', וממילא אינו בוזה את תפילתו אלא מקבלה.

אנחה משברת

בכל הדורות הפליגו צדיקים במעלת התפילה בלב נשבר, עד שאמר הבעל שם טוב על הרב הקדוש **רבי נחמן מקוסוב** זי"ע, כי במקום שהיה רבי נחמן יודעים מה היא תפילה, ובמקום שלא היה אין יודעים!

כאשר היה רבי נחמן גונח בתפילתו, הייתה אנחתו משברת את לב השומע עד שהיה חש כאילו נשבר ליבו לשני חלקים ממש! (שבחי הבעש"ט עמ' נז).

הרב הקדוש **רבי צבי הירש מליסקא** זי"ע, בעל 'אך פרי תבואה', אומר היה, כי יותר אהוב בעיניו אדם שאינו מתפלל כראוי ויוצא מבית הכנסת או מבית המדרש בשברון רוח ולב נשבר ומצטער על שלא התפלל כראוי, מאדם שהתפלל כהוגן וכראוי אך יוצא מבית הכנסת כשלבו טוב עליו, וחש הוא נחת רוח מעצמו ואומר בליבו: ברוך השם שהתפללתי כראוי ונכון ('אבן שלמה' פר' מסעי).

ובענין זה סיפר הרב הקדוש **רבי חיים אלעזר ממונקאטש** זי"ע בעל **'מנחת אלעזר'**, על אחד מתלמידי אור שבעת הימים **הבעל שם טוב הקדוש**, שהתגורר באחד הכפרים שבסביבת מז'יבוז', והיה רגיל לבוא אליו ליום הכיפורים בכל שנה.

נוהג היה אותו תלמיד לבוא כבר מבעוד לילה, ליל ערב יום הכיפורים, על מנת לערוך את הכפרות בצל רבו.

השנים חלפו והתלמיד הזקין, עד שבאחת השנים קשתה עליו הנסיעה מבעוד ליל, והחליט לחרוג ממנהגו ולצאת למז'יבוז' רק בערב יום הכיפורים בבוקר.

הדרך בת ארבע או חמש הפרסאות שהפרידה בין עירו למז'יבוז' לא היתה אמורה לארוך יותר משעתים, וזמנו היה בידו להגיע למז'יבוז' בעוד היום גדול.

ערב יום הכיפורים שחרית צרר היהודי את טליתו ומחזורו בתרמיל, הכניס לתוכו את הקיטל ועלה על סוסו לכיוון מז'יבוז'.

הדרך הקצרה ביותר למז'יבוז' עוברת בתוך אחד מאותם יערות שפודוליה משופעת בהם, והתלמיד, ששמו לא פורש, כון את סוסו בינות לעצים בדרך המוכרת לו היטב.

אך הפעם היה דבר מה שונה.

הוא חש בעייפות הנופלת עליו, שמורות עיניו כמעט נעצמו והוא לא הצליח להמשיך בדרך.

השמש עוד עשתה את דרכה במעלה הרקיע. היום עוד גדול, וטרם חלפה מחציתו.

נמלך התלמיד בדעתו, קשר את סוסו לאחד העצים ושכב לתנומה קצרה על מרבד עלים תחת אחד האילנות.

התנומה התארכה לה שעות ארוכות. החמה טיפסה לרום הרקיע והחלה לנטות מערבה, והחסיד נם בשלווה.

הציפורים לא הפריעו את מנוחתו, והסוס עסוק היה בקיום מצות האכילה בערב יום כפור ולא הקיץ את בעליו.

רק כעבור כמה שעות ארוכות התעורר החסיד בבהלה, הוא נשא את עיניו השמימה ופניו חורו. קו האופק נצבע למלא ארכו בכתום עז, וגלגל החמה כבר מוסתר היה מאחורי צמרות העצים.

המשמעות חדרה להכרתו במהירות. נותרו דקות בודדות עד לכניסת היום, והוא תקוע כאן ביער בינות לעצים ולבעלי החיים.

קשה לתאר את עגמת הנפש של היהודי, שבמקום להתעלות בבית מדרשו של הבעל שם טוב הקדוש ביום הנעלה ביותר, מצא את עצמו ללא מנין, ללא בית כנסת וללא נפש חיה נוספת...

ברירה אחרת לא היתה לו. הוא קשר במהירות את חפצי המוקצה לאחד הענפים, לבש את הקיטל והתעטף בטלית, והוציא מן הצרור את המחזור.

במהירות עצומה התפלל את תפילת המנחה של ערב היום הקדוש, טרם תשקע השמש, ואחר נסה לזמזם בקול מרוסק את מילות תפילת 'כל נדרי' בנעימה המסורתית לאור הלבנה, על רקע נהמותיהם של בעלי החיים שיצאו לבקש טרף.

כך התפלל את תפילות הלילה, כשהוא אינו מדלג על מאום. שיר היחוד, ומשניות יומא, ומזמורי תהלים, בדיוק כמנהגו במז'יבוז', אך ליבו שבור היה לרסיסים. יום כיפור שכזה...

אותו יום כיפור קיים בהידור את מנהג חסידים ואנשי מעשה שלא לישון כל הלילה, ככהן הגדול בבית המקדש.

כל הלילה התהפך על המצע המאולתר שמצא לעצמו בקרחת היער. כל רחש הקפיץ אותו ממקומו, וקשה היה לו שלא לדמיין חרקים ורמשים הרוחשים סביבו.

יללות הזאבים וצרחות עופות הלילה אף הן לא תרמו לשלות נפשו, ורק כשעלה עמוד השחר נרדם לזמן קצר, אך מיד הקיץ וקם לתפילות היום.

שפך את נפשו בתפילת שחרית, וניסה למצוא תחליף לקריאת התורה בקריאת הפסוקים מתוך המחזור. אחר אימץ את מיתרי קולו ואת חושיו המוזיקליים בנעימת סדר העבודה, שנשמעת היתה לאזניו כצרמוניה נלעגת.

ליבו נמס והיה למים, והדמעות זלגו מעיניו ללא הפוגה, עד שנפשו כמעט וכלתה.

בפעם הראשונה בחייו מצא את עצמו נושא את עיניו השמימה בתפילת נעילה בציפייה לסיום היום הקדוש, וברגע שבו נצנצו לעומתו שלושה כוכבים בינוניים, מיהר להתפלל ערבית, עלה על סוסו ודהר למז'יבוז'.

בית המדרש במז'יבוז' מואר היה ביאור יקרות. המתפללים עטופי הלבן שהתעלו לפסגות של רוממות, התקשו להיפרד מקדושת היום אותו האריכו כמידת האפשר, ומעינות הדמעה נפתחו מחדש כשנכנס פנימה, והניגוד בין היום הקדוש שעבר עליו ליום הקדוש שרגיל היה לו מדי שנה היכה בו.

הבעל שם טוב האיר אליו פנים: "אל תבכה ואל תצטער ממה שעבר עליך, כי הכל היה מן השמים לטובה.

מידת הדין מתוחה היתה עליך, כיוון שחשת בעצמך שנוהג אתה כראוי, ועבודתך מושלמת לפני הבורא בנסיעתך הנה ותפילותיך הנלהבות, ובשל כך סובבו משמים שתשאר ביער ותתפלל ביום הכיפורים בלב נשבר מלא צער ועגמת נפש, ואף אני אהיה בצער עבורך, ועל ידי גודל צערנו ושברון ליבנו יתמתקו הדינים מעליך ותהיה לך שנה טובה, בעזרת השם" ('אוצר הספורים' חלק כ עמ' יב).

יום הכיפורים הוא הרקע למעשה, אולם יסודו נוגע לכל תפילה ובכל יום. אותו חסיד לא התקרב אל בוראו מפני שתפילתו הייתה מסודרת ומושלמת, אלא דווקא כאשר ניטלה ממנו תחושת השלמות ולא נותר לו אלא לבו השבור.

העומד לפני בוראו כעני המבקש מתנת חינם מגלה ששברון הלב אינו ריחוק, אלא המקום שבו נשברת המחיצה ונפתחת הישועה – 'קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע'.

ספרי תהלים
לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077